

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

в роки Другої світової війни

(Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 18.08.2021 р. № 918 Одеську національну академію харчових технологій перейменовано на Одеський національний технологічний університет)

**Одеський інститут інженерів
борошномельної промисловості
та елеваторного господарства
(1941–1944 рр.)**

До 120-річчя з дня заснування Одеського національного технологічного університету

Професор П. Г. Демидов в історичному нарисі так описав здобутки Одеського інституту інженерів борошномельної промисловості та елеваторного господарства на межі тридцятих і сорокових років: «...навчальна і наукова діяльність інституту досягла максимального розвитку. Інститут збагатився першокласною навчально-виробничою базою, яка давала змогу не тільки проводити навчальний процес на високому науковому рівні, але й широко поставити науково-дослідницьку діяльність інституту».

І справді, причин для гордості було чимало. У 1939 р. навчальний заклад переїхав у власні нові корпуси. Лабораторії та кабінети оснастили сучасним обладнанням і приладами. На повну силу запрацював навчально-виробничий млин. Студенти обжили новий гуртожиток. Хороші показники демонструвало підсобне господарство. Інститут посів провідне місце серед навчальних закладів системи Наркомату заготівель СРСР.

У вересні 1940 р. в інституті налічувалося 845 студентів. Навчальний процес забезпечували 157 викладачів, з них – 4 професори та 30 доцентів.

Подальшу плідну та перспективну роботу колективу вишу перервала гітлерівська навала.

До 120-річчя з дня заснування Одеського національного технологічного університету

Одеса стала прифронтовим містом з перших днів вторгнення нацистської Німеччини на територію Радянського Союзу. 23 червня 1941 р. під жорстоке бомбардування потрапили вокзал, житлові будинки та інші об'єкти міста. Цього дня від розривів бомб значних руйнувань зазнали головний та хімічний корпуси, постраждали навчально-матеріальна, виробнича і науково-дослідна бази.

*Навчальні корпуси,
зруйновані в роки війни*

Після урядової заяви про початок війни в актовій залі зібрався весь колектив інституту. На мітингу професори, викладачі, співробітники й студенти висловили гнів та обурення щодо нацистської агресії й дали клятву самовіддано боротися за честь і свободу Батьківщини. Усі військовозобов'язані відразу пішли до військкоматів.

26 червня 1941 р. Одеса перейшла на воєнний стан.

До 120-річчя з дня заснування Одеського національного технологічного університету

Воєнні дії не зупинили навчальну та наукову роботу в інституті. На обох факультетах – механічному та технологічному – 865 студентів завершували здачу перехідних і державних екзаменів. Вчена рада на своєму екстреному засіданні розглянула питання «Про роботу в умовах війни і підпорядкування всієї діяльності інституту інтересам фронту».

Але всі рвалися на захист Вітчизни. На фронт вирушила значна частина студентів і викладачів. Услід за ними відправилися новоспечені інженери після одержання дипломів. Студенти-чоловіки записалися до військових шкіл, студентки пішли на курси медичних сестер.

Війська Південного фронту Червоної армії героїчно стримували просування ворога. З наближенням фронту місто спішно готувалося до облоги.

На початку липня за рішеннями органів влади розпочалась евакуація підприємств, установ та організацій на схід.

Згідно з планом евакуації 27 липня 1941 р. почалося перебазування інституту до м. Новочеркаська. Порядок евакуації визначався наказом директора інституту С. М. Золотарьова. У першу чергу належало подбати про евакуацію студентів та основного викладацького складу. Найбільш цінне навчальне майно та обладнання вивезли в порт для відправки морем.

До 120-річчя з дня заснування Одеського національного технологічного університету

Навчально-виробничі майстерні, підсобне господарство, все майно та інвентар у будівлях інституту до особливого розпорядження залишалися на місцях. Забезпечення охорони покладалося на доцента Г. Д. Домбровського.

У далеку дорогу вирушили 250 студентів і співробітників та 50 сімей. Із собою вони везли десять тонн обладнання. До м. Новочеркаська прибули 9 серпня 1941 р. Однак фронт швидко наближався до Ростовської області і 4 жовтня 1941 р. інститут вирушив до м. Саратова.

На нове місце інститут прибув 28 жовтня 1941 р. Але там не виявилось необхідних умов для організації навчального процесу. Наркомат заготівель СРСР своїм розпорядженням № 79 від 30 жовтня 1941 р. дозволив тимчасово перевезти інститут до м. Ташкента та розмістити його на базі школи фабрично-заводського учнівства борошномелів.

Згідно з розпорядженням управління навчальними закладами Наркомату заготівель СРСР від 30 жовтня 1941 р., № 36 студентам першого, другого і третього курсів надали відпустку до 1 вересня 1942 р. з направленням їх на роботу в системі Наркомату СРСР. Студентів четвертого і п'ятого курсів відправили на 1–2 місяці на виробничу практику, а частину викладачів і співробітників інституту скоротили й відрядили на промислові підприємства. Випуск студентів п'ятого курсу зобов'язали провести до 15 березня 1942 р., а студентів четвертого курсу – до 1 жовтня 1942 р.1

До 120-річчя з дня заснування Одеського національного технологічного університету

25 грудня 1941 р. основна частина інституту прибула до Ташкента. Перед колективом постало невідкладне завдання якомога швидше відновити роботу. Завдяки турботі та допомозі місцевих органів й уряду Узбекистану інститут успішно впорався з усіма завданнями.

П'ятикурсники приступили до занять 2 січня 1942 р., студенти четвертого курсу – 2 лютого, студенти другого і третього курсів – 2 березня. Усього зібралося понад сто студентів. Інститут оголосив додатковий прийом на всі курси.

У зв'язку з початком навчання керівництво інституту надало Всесоюзному комітету у справах вищої школи при Раді Народних Комісарів СРСР (ВКВШ) штатний розклад на 1942 р. Однак його не затвердили через малу кількість студентів, а роботу навчального закладу визнали недоцільною.

Колектив інституту відстояв свій навчальний заклад. Листи до вищого керівництва містили вагомі аргументи, один з них такий: інститут укомплектований висококваліфікованими професорсько-викладацькими кадрами, які можуть забезпечити збільшення підготовки фахівців борошномельної промисловості та елеваторного господарства для післявоєнної відбудови галузі.

До 120-річчя з дня заснування Одеського національного технологічного університету

У короткий термін до навчальних планів і робочих програм навчальних дисциплін внесли відповідні зміни й доповнення, що відповідали новим умовам діяльності вишу. Значних зусиль у налагодженні навчальної роботи доклали заступник директора інституту з навчальної та наукової роботи, кандидат технічних наук, доцент А. Т. Матієнко, декан механічного факультету, кандидат технічних наук, доцент Г. О. Барер, старші викладачі Р. С. Бронштейн, Г. А. Рашкован, викладачі Г. М. Лев'ятін, П. В. Попов, старші лаборанти Е. О. Беліцька, О. В. Лук'яненко та інші.

Зміцнювалася і навчально-виробнича база інституту. Для забезпечення викладання загальноінженерних і спеціальних дисциплін було створено лабораторії. Організовано бібліотеку із загальною кількістю 10 тисяч книг.

У квітні 1943 р. рішенням Наркомату заготівель СРСР інституту передали два невеликі млини для організації практичних занять зі студентами.

Співробітники інституту швидко адаптувалися до нових умов життя, навчання та побуту. На земельній ділянці площею 10 га організували підсобне господарство зі свинофермою, що стало відчутною підмогою у налагодженні харчування.

До 120-річчя з дня заснування Одеського національного технологічного університету

Незважаючи на заняття в непристосованих приміщеннях і розпорошеність лабораторій містом, а також безліч складних господарських і побутових проблем, навчання відбувалося на належному рівні. Попри всі труднощі, улітку 1942 р. випустили 65 фахівців борошномельної промисловості та елеваторного господарства.

На перший курс у 1942/43 навчальному році зарахували 106 осіб, втім до середини лютого 1943 р. залишилися тільки 60. Решта покинули навчання в зв'язку з призовом до армії, за сімейними обставинами або через матеріальні умови. На вільні місця оголосили прийом на старші курси. Інститут також поповнили студенти Московського харчового інституту та інших закладів.

Другий семестр 1942/43 навчального року інститут почав у складі 206 студентів, у навчанні яких брали участь 7 професорів, докторів наук і 13 доцентів, кандидатів наук.

Під час роботи в Ташкенті з січня 1942 р. до серпня 1944 р. інститут підготував і випустив 141 фахівця борошномельної промисловості та елеваторного господарства та повністю виконав план прийому студентів у 1942 і 1943 роках.

До 120-річчя з дня заснування Одеського національного технологічного університету

Відбулися зміни і в керівництві інституту. Заступник директора інституту з навчальної та наукової роботи, доцент А. Т. Матієнко очолив партизанський загін, який діяв на території України. Замість нього призначили доцента П. Г. Демидова., а через деякий час – доцента О. М. Руссо.

Викладачі та випускники Одеського інституту інженерів борошномельної промисловості та елеваторного господарства, Ташкент, 14 травня 1943 р.

До 120-річчя з дня заснування Одеського національного технологічного університету

В Узбекистані проводилася плідна науково-дослідна робота. Доценти П. Г. Демидов, Б. Г. Острозецер, Г. О. Барер, Г. М. Лев'ятін, Г. Б. Пузрін провели такі дослідження та роботи: розробка методів сушіння і переробки в борошно високовологого зерна; будівництво крупоцеху на млинкомбінаті № 2 в м. Ташкенті; механізація транспортування зерна та борошна на чотирьох млинзаводах Ташкента та області.

Студенти й викладачі поєднували навчальний процес з роботою на будівництві Північно-Ташкентського каналу і Саларської гідроелектростанції, працювали на залізниці та оборонних заводах, збирали бавовну.

Колектив інституту надихали перемоги на фронтах. З великим піднесенням зустріли повідомлення про звільнення міста Одеси від окупантів 10 квітня 1944 р. Напередодні з огляду на важливість підготовки фахівців для борошномельної промисловості та елеваторного господарства уряд СРСР ухвалив рішення про організацію охорони та збереження матеріальної бази інституту.

До Одеси з Ташкента 14 квітня 1944 р. прибула ініціативна група в складі директора інституту, доцента С. М. Золотарьова, заступника директора з навчально-виховної та наукової роботи, доцента Г. О. Барера, доцентів П. Г. Демидова, А. В. Данченка та інших для організації відновлення вишу, який ущент був розграбований і зруйнований.

До 120-річчя з дня заснування Одеського національного технологічного університету

Згоріли будівлі навчального корпусу, навчального млина і будинок для викладачів. На руїни перетворився лабораторний корпус.

Дороге обладнання, апаратура, наочні посібники, наукова та навчальна література були розграбовані. Загальний збиток склав 8 млн. карбованців.

Попри всі труднощі, невеликому колективу інституту вдалося за одинадцять днів привести в придатний стан лабораторний корпус і гуртожиток студентів. 25 квітня 1944 р. 32 студенти (12 – третього курсу, 10 – четвертого, 4 – п'ятого і 6 дипломників) відновили заняття в Одесі.

Проте більшість студентів і викладачів перебувала в Ташкенті. Рада Народних Комісарів СРСР 11 травня 1944 р. ухвалила рішення про повернення інституту до Одеси. У рідне місто викладачі та студенти прибули в жовтні 1944 р., а обладнання та інше майно надійшло в листопаді. Роботу з реєвакації інституту організовував заступник директора з навчальної і наукової роботи, доцент П. Г. Демидов.

З поверненням основного контингенту студентів та професорсько-викладацького складу можна було рапортувати про повне укомплектування інституту.

До 120-річчя з дня заснування Одеського національного технологічного університету

До початку навчального 1944/45 року стали до ладу десять лабораторій, три кабінети і спортзал. На двох факультетах (Технологічному і Механічному) до занять приступили 496 студентів. Педагогічний колектив інституту складався з 63 осіб, у тому числі 7 професорів, 16 доцентів, 12 старших викладачів та 28 викладачів і асистентів.

Перший після повернення до Одеси навчальний рік проходив у складних умовах. Матеріальна, навчальна і виробнича бази були вкрай слабкими. Бракувало навчальної літератури, лабораторного обладнання, приладів та аудиторій. Заняття проводилися в наспіх відремонтованих приміщеннях.

Свій побут викладачі й студенти облаштовували як могли. Особливо важко доводилося взимку – не вистачало палива. І хоча студенти поєднували навчання з роботою на будівельних майданчиках, жага знань, інтерес до наук були надзвичайно високими. У 1945 р. інститут випустив 59 інженерів, у тому числі 31 механіка та 28 технологів. Випуск молодих фахівців майже збігся з довгоочікуваним Днем Перемоги – 9 травня 1945 р. Змужнілі й відважні герої Другої світової війни знову взяли за навчання. З полів битв 233 вихованці інституту прийшли з орденами і медалями, 64 воїни повернулися інвалідами.

До 120-річчя з дня заснування Одеського національного технологічного університету

Багато співробітників інституту полягли смертю хоробрих у битві за Батьківщину. Не повернулися з війни заступник директора з навчально-виховної та наукової роботи, доцент А. Т. Матієнко, начальник військової кафедри, полковник О. В. Барятинський, аспірант Й. Ш. Аронов, студенти М. І. Бяков, С. Й. Глезер, Ю. М. Ройтман, Г. М. Хижняк та багато інших.

Колектив університету свято шанує пам'ять про загиблих вихованців і співробітників нашого навчального закладу. На їх честь на території академії споруджено пам'ятник. Перед пам'ятником 1 вересня під час урочистої церемонії посвячення в студенти юнаки й дівчата клянуться на вірність народу України, обіцяють успішно вчитися і бути гідними послідовниками тих, хто став на захист Батьківщини і не віддав жодного клаптика рідної землі.

Підготував Василь Милосердний, директор музею історії ОНТУ

Використані джерела: видання «Одеська національна академія харчових технологій» (2017 р.), матеріали Державного архіву Одеської області та документи Музею історії ОНТУ.